

Het profiel van de Vlaamse beroepsjournalist (deel 1)

Els De Bens, Mieke De Clercq & Steve Paulussen

Vakgroep Communicatiewetenschappen Universiteit Gent.

Artikel verschenen op 27 mei 2003 in De Journalist (Magazine van de VVJ) nr. 59: p.4-7

Het onderzoek 'De Journalist van de 21ste eeuw' is een groot succes geworden. Precies 1.026 Vlaamse journalisten hebben schriftelijk of on-line meegewerkt aan deze grootschalige bevraging, of 45,5% van alle beroepsjournalisten. De verwerking van alle antwoorden was een enorme onderneming, maar te beginnen met dit nummer verschijnt een samenvatting van de resultaten in een aantal afleveringen in De Journalist.

Voorgeschiedenis

Eind 2002-begin 2003 werd voor het eerst een grootschalige, diepgaande enquête verstuurd aan alle beroepsjournalisten in Vlaanderen (2.257). In het verleden werden reeds meermaals beperktere enquêtes gehouden, maar steeds onder kleinere groepen journalisten, en vanuit een verschillende invalshoek. Het eerste systematische profielonderzoek dateert van 1983, toen professor De Bens een steekproef van beroepsjournalisten onderzocht. Verder werd in 1993 een survey gehouden onder alle dagbladjournalisten (De Bens), en werden in 1999 alle kranten- en weekbladjournalisten ondervraagd (De Clercq), gevolgd door alle journalisten van de audiovisuele media in 2000 (De Clercq).

Het onderzoek anno 2003 dat nu voorligt, is vrij uniek voor Vlaanderen, omdat voor de eerste keer alle journalisten uit alle mediasectoren werden aangeschreven. Bovendien werden de diverse aandachtspunten uit de verschillende voorgaande studies (socio-demografische gegevens, loopbaanverloop, politiek-ideologisch profiel, genderspecten, ...) werden samengebracht in één vragenlijst. Tot slot werd nauw overleg gepleegd met collegae-academici uit andere landen opdat de gegevens vergelijkbaar zouden zijn met gelijkaardig internationaal onderzoek.

In deze aflevering bekijken we eerst enkele algemene kenmerken van de Vlaamse beroepsjournalist. Tevens gaan we na in hoeverre er zich belangrijke trendverschuivingen voordoen in vergelijking met de eerdere profielstudies in Vlaanderen.

Wie is dé journalist?

De gemiddelde journalist is een hoogopgeleide man van 39, die werkt voor een krant, en samenwoont met partner en 2 kinderen. Maar tussen journalisten zijn natuurlijk ook veel verschillen. Dit blijkt wanneer het profiel meer in detail wordt bestudeerd.

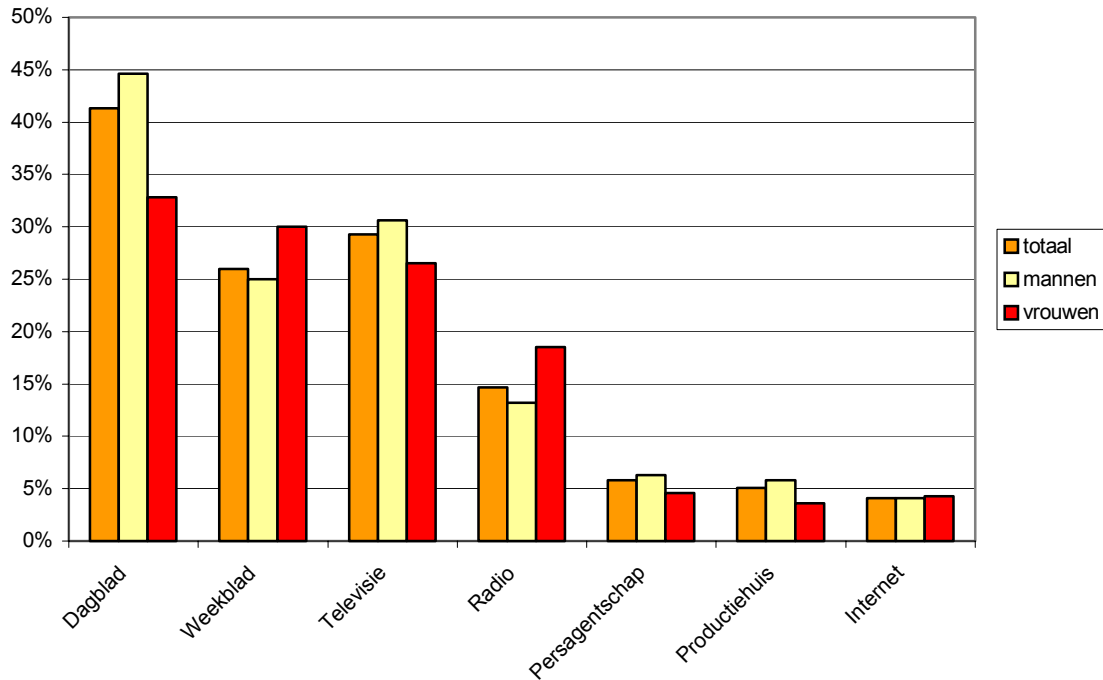
Medium

Het gros van de journalisten werkt voor de geschreven pers. Vier op de tien journalisten werken (vol- of deeltijds) voor een dagblad en ruim een kwart werkt voor een tijdschrift. 29% werkt voor televisie en 14% voor de radio. Internetjournalistiek heeft totnogtoe weinig extra jobs gecreëerd: slechts 4% werkt (deeltijds of voltijds) voor een website. Dit is nog iets minder dan het aantal journalisten dat tewerkgesteld is bij een productiehuis (5%) of een pers- en/of foto-agentschap (6%). In de radio- en weekbladjournalistiek zijn vrouwen in verhouding beter vertegenwoordigd dan in de andere mediasectoren. Terwijl bij de radio en de weekbladpers één op drie journalisten een vrouw is, daalt het aandeel vrouwen bij televisie, persagentschappen of productiehuizen tot een op vier of zelfs een op vijf.

Bijna een kwart van alle journalisten (23,1%) werkt voor verschillende media-werkgevers tegelijk (dag- of weekblad, openbare of commerciële radio of tv, persagentschap,

productiehuis of internet). 16% combineert werken voor twee mediasectoren, en nog eens 7% werkt tegelijk voor drie of meer media-werkgevers. De overgrote meerderheid van de journalisten lijkt echter wel tevreden over hun huidige mediasector, want slechts 8,5% zou liever in een andere mediasector werken.

Figuur 1: Verdeling van de journalistieke beroepsgroep over de verschillende media (in %)

Geslacht en leeftijd

Op het vlak van geslacht en leeftijd levert de enquête weinig verrassingen op. Vroeger onderzoek in binnen- en buitenland toonde al aan dat vrouwen in de journalistiek sterk ondervertegenwoordigd zijn. Nog steeds is de man-vrouw-verhouding zeer ongelijk: 70,2% mannelijke tegenover 29,8% vrouwelijke respondenten. Wel stellen we vast dat er een duidelijke vooruitgang is van het aantal vrouwen in de journalistiek. Een historische analyse van het aandeel vrouwen in de dagbladpers bijvoorbeeld toonde een toename van het percentage vrouwen van 4,3% (1966) naar 20,9% (2002) in 36 jaar tijd. In vergelijking met andere landen ligt de vrouwelijke vertegenwoordiging in de journalistiek echter nog steeds laag. In de ons omringende landen tellen we gemiddeld rond de 33% vrouwen in de journalistiek, met enkele uitschieters tot 40% (Duitsland, Scandinavische landen), of zelfs 50% vrouwelijke journalisten (Finland). Ook de gemiddelde leeftijd van 39 jaar is vergelijkbaar met voorgaand onderzoek en met de leeftijd van journalisten in het buitenland, zoals bijvoorbeeld in Groot-Brittannië, Finland, Frankrijk of Duitsland. 37% van de Vlaamse journalisten is tussen de 25 en 35 jaar en nog eens ruim een derde (34%) is tussen 35 en 45 jaar. 9% is ouder dan 55 en slechts 4% jonger dan 25. Vrouwen zijn, net als in andere landen, wel een stuk jonger dan hun mannelijke collega's: de gemiddelde leeftijd van de mannelijke journalisten is 41 jaar, terwijl dat bij de vrouwen 36 jaar is.

Slechts 4,6% van de Vlaamse journalisten heeft een niet-Belgische nationaliteit.

Gezinssituatie

Ongeveer driekwart (72%) van de journalisten is getrouwd of woont samen. Het aantal gehuwde journalisten daalt echter, vergeleken met 20 jaar geleden. In 1983 was 78,4% van de Vlaamse beroepsjournalisten gehuwd, terwijl dit nu nog slechts 45,2% is. Nog 16,7% is alleenstaand, 9% woont niet samen met de partner en 3,7% is gescheiden.

Meer dan de helft van de journalisten heeft (gemiddeld twee) kinderen en 45% is kinderloos. Opvallend is het lage aantal moeders in de journalistiek. Eenzestig procent van de vrouwelijke journalisten heeft geen kinderen, terwijl juist 61% van de mannen wel kinderen heeft. Dit heeft niet alleen te maken met de (jongere) leeftijd van de vrouwelijke journalistes. Ook jonge mannen hebben vaker een partner en kinderen, terwijl (oudere) vrouwen vaker kinderloos blijven of minder kinderen hebben.

Opleiding

Journalisten zijn steeds hoger opgeleid: 90% heeft een diploma hoger onderwijs. Ruim de helft heeft een universitair diploma en een derde volgde hoger onderwijs buiten de universiteit. Slechts 10% heeft enkel een diploma secundair onderwijs. Vergeleken met voorgaande studies ('83, '93, '99 en '2000) betekent dit een continue stijging van het opleidingsniveau. Steeds meer journalisten hebben een diploma universiteit of hogeschool, iets wat ook in andere landen wordt vastgesteld.

Tabel 1: Hoogst behaalde diploma (in %)

Universitair onderwijs	57,5%
Hoger onderwijs lange type	9,1%
Hoger onderwijs korte type	23,4%
Hoger secundair	8,6%
Lager secundair	1,4%
Totaal	100% (1.022)

Bijna de helft van alle journalisten (49,6%) heeft een specifieke journalistieke opleiding gevolgd. De meest geliefde journalistieke opleiding is Communicatiewetenschappen aan de universiteit: 17% van de Vlaamse beroepsjournalisten heeft een dergelijk diploma, en nog eens 7% volgde een postacademische of aanvullende universitaire opleiding. 12% koos voor een journalistieke opleiding aan de hogeschool, en nog eens 6% behaalde een postgraduaat buiten de universiteit. Het Instituut voor Journalistiek gaf een opleiding aan 6% van de journalisten. Daarnaast kreeg bijna één op de tien beroepsjournalisten in Vlaanderen bovendien training op het werk. Meer dan de helft heeft tevens nog één of meerdere bijkomende, niet-journalistieke opleidingen gevolgd naast de hoofdopleiding.

Tabel 2: Specifieke journalistieke of communicatiewetenschappelijke opleiding(en) (telkens afz. op 100%)

Universiteit: communicatiewetenschappen	16,9%
Univ. postacademische/ aanvullende opleiding	6,9%
Hogeschool basisopleiding	11,7%
Hogeschool postgraduaat	5,6%
Instituut voor Journalistiek	5,8%
Opleiding op het werk	9%
Andere	8%

Loopbaan en ervaring

Het merendeel van de Vlaamse journalisten is doelbewust in het beroep gestapt (81,6%); bij een vijfde van hen is dit eerder toevallig of door een samenloop van omstandigheden gebeurd. Belangrijkste motivaties om in de journalistiek te stappen zijn de afwisseling die de job biedt (67%), de creativiteit (63%), de intellectuele uitdaging (44%), het feit dat het geen ‘9 to 5’ job is (42%), de vrijheid (41,5%), de vele contacten (39%) en een sociaal engagement (33,5%). Maatschappelijk aanzien (6%) of promotiekansen (2,5%) zijn blijkbaar geen belangrijke motivatoren.

De helft van de respondenten oefende ooit een ander beroep uit, vaak in het onderwijs. Ook heeft 55% van de respondenten ooit voor een of meerdere andere werkgevers binnen de mediasector gewerkt (voornamelijk in de printmedia: 26% dagblad, 23% weekbladsector), en heeft een op vijf de journalistieke loopbaan al eens of meermaals onderbroken. Voornaamste redenen hiervoor zijn werkloosheid (19%), een andere job (17%), familiale redenen (10%), zwangerschap (33%) of studie (3,5%). Toch zitten journalisten gemiddeld 11,5 jaar in de journalistiek, waarvan gemiddeld al negen jaar bij de huidige werkgever. De gehechtheid aan het beroep blijkt verder uit het feit dat tweederde van de journalisten (65,5%) zich tot het einde van zijn of haar loopbaan in de journalistiek ziet blijven, terwijl slechts 7% er aan denkt om de komende vijf jaar uit de journalistiek te vertrekken. Deze gegevens bevestigen nogmaals de trends die ook al uit eerder onderzoek bleken: journalisten hebben vaak al een andere loopbaan gehad, maar stappen doorgaans doelbewust in de journalistiek, en willen hun job ook graag blijven uitoefenen in de toekomst.

Flexibiliteit

Journalistiek is een arbeidsintensief beroep dat de nodige flexibiliteit vereist. Naar eigen zeggen werkt de Vlaamse beroepsjournalist gemiddeld 46,5 uren per week. 63% voegt eraan toe dat het aantal werkuren per week regelmatig varieert. 7% spendeert per week meer dan 60 uren aan de journalistiek, terwijl slechts 17,5% minder dan 40 uren werkt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat driekwart van de journalisten op weekbasis regelmatig tot altijd overuren maakt, al krijgt bijna een derde hiervoor geen enkele compensatie. Bekijken we enkel de journalisten in loondienst, dan worden bij bijna 40% overuren niet gecompenseerd, en 49% krijgt compensatie onder de vorm van verlof (al is dat voor ruim de helft niet volledig opneembaar). De rest ontvangt een financiële vergoeding (3%) of een combinatie van mogelijkheden (8%). Verder blijkt uit het onderzoek dat amper 31% van de journalisten volgens een vast uurrooster werkt en dat een kwart van hen zich moet inpassen in een ploegen- of shiftsysteem. Avondwerk en weekendwerk zijn dan ook geen zeldzaamheid in de journalistiek: respectievelijk slechts 8% en 12% werkt zelden of nooit ’s avonds of in het weekend. Flexibiliteit blijkt ook een belangrijke rol te spelen bij aanwerving en promotie: een grote groep journalisten geeft aan dat het heeft meegespeeld bij hun aanwerving (51%) en hun promotie (46%).

Ruim 89% van de journalisten werkt voltijds, en ruim driekwart van alle journalisten werkt voltijds voor één werkgever. Deeltijds werk is eerder zeldzaam: slechts 12,7% werkt (ook nog) deeltijds, in verhouding meer vrouwen (17%) dan mannen (10,5%).

Tabel 3: Flexibiliteit (afz. op 100%)

Gemiddeld uur/week	46,5 uur/week
Aantal uur varieert regelmatig	63%
Regelmatig tot altijd overuren	74%
Werkt in ploeg of shift	25,5%

Statuut en loon

Bijna 78% van de Vlaamse beroepsjournalisten werkt (meestal vast) in loondienst, een kwart is (ook) freelancer, en werkt meestal voor meerdere opdrachtgevers. Ruim 6% van alle journalisten combineert verschillende statuten, en ruim 40% heeft al een of meerdere keren gewerkt onder een ander statuut dan het huidige. Het onzekere statuut van zelfstandigen blijft een van de belangrijkste pijnpunten van het journalistieke beroep. Driekwart van alle journalisten verkiest dan ook te werken in loondienst, en bijna de helft van alle journalisten meent dat freelance werken geen eigen keuze is.

Tabel 4: Statuut (telkens afz. op 100 %)

Loondienst (totaal)	77,9%
<i>Vast contract</i>	70,1%
<i>Tijdelijk contract</i>	1,9%
<i>Statutair-ambtenaar</i>	6%
Freelance (totaal)	25%
<i>1 vaste opdrachtgever</i>	7,3%
<i>Meerdere vaste opdrachtgevers</i>	12,6%
<i>Variabele opdrachtgevers</i>	7,3%

Freelancers zijn overigens duidelijk minder tevreden over hun statuut en hun loon. Het gemiddelde netto maandloon van de zelfstandige beroepsjournalist is 1.715 euro; dat van de niet-zelfstandigen 1.808 euro. Vrouwen verdienen net als in andere landen significant minder dan hun mannelijke collega's. Terwijl het gemiddeld inkomen voor mannen 1.863 euro is, ligt dat bij vrouwen 250 euro lager, op 1.613 euro gemiddeld. Een belangrijke aanvulling op het netto-maandloon in de journalistiek wordt verder gevormd door de bijkomende voordelen. Ruim 80% van alle journalisten geniet één of meerdere extra legale voordelen bovenop het maandelijks inkomen. Vaak gaat het om een groepsverzekering, een onkostenvergoeding, telefoon- en gsmvergoeding (telkens 50 à 60 % van alle journalisten heeft een dergelijk voordeel). Verder heeft ongeveer een kwart van de respondenten een bedrijfswagen, krijgt een vijfde bijkomende tegemoetkomingen voor informatica (laptop, internet), en ontvangt 17% maaltijdcheques.

Functie en specialisaties

Bijna een vijfde van de Vlaamse beroepsjournalisten draagt leidinggevende verantwoordelijkheid, hetzij als (adjunct-)hoofredacteur (6%), hetzij als rubrieks- of redactiechef of eindredacteur-coördinator (13,5%). Bijna 59% van de respondenten omschrijft zijn of haar functie als journalist, redacteur of reporter/correspondent. Verder houdt 9% zich voornamelijk bezig met tekstrevisie-eindredactie en werkt 8% als beeldjournalist (cameraman of fotograaf). De rest, zo'n 4,5% van de beroepsgroep, oefent nog een andere redactionele functie uit, bijvoorbeeld als vormgever, regisseur of technicus. Vrouwen zijn minder evenredig vertegenwoordigd over alle diverse functie en zijn nog steeds ondervertegenwoordigd in leidinggevende posities.

Tabel 5: Functies volgens geslacht (in %)

	M	V	Totaal
(Adjunct-)hoofredacteur	7,1%	3,6%	6%
Rubrieks-, redactiechef, eindredacteur- coördinator	15%	9,9%	13,5%
Tekstrevisie-eindredactie	9,2%	8,9%	9,1%

Journalist, correspondent	54%	70,1%	58,8%
Cameraman, fotograaf	10,9%	2%	8,2%
Vormgever, regisseur, technicus, andere	3,8%	5,6%	4,4%
Totaal	69,9%	30,1%	100% (N=1010)

Het merendeel (72%) van de Vlaamse beroepsjournalisten is gespecialiseerd in een of meerdere onderwerpen. Voor 18,5% van hen is dit de politiek, wat samen met ‘samenleving’ (22%) en ‘cultuur’ (20%) tot de belangrijkste domeinen behoort waarin journalisten zich specialiseren. Het belang van regionaal nieuws blijkt ook uit de specialisaties, gezien een op de vijf journalisten zich toelegt op een of andere regio. Andere belangrijke specialisatiegebieden zijn sport (18%), buitenland (15%) en economie (15%). Verder spitst telkens ongeveer een tiende van de journalisten zijn of haar aandacht toe op justitie, lifestyle en media. Bijna 45% van alle journalisten beperkt zich tot een of (meestal) twee domeinen, een kwart tot drie, maar 15% volgt vier onderwerpen en nog eens 15% volgt 5 of meer verschillende thema's op. Mannen en vrouwen blijken zich wel op andere domeinen te specialiseren. Politiek, economie, sport en technologie zijn nog steeds eerder ‘mannelijke’ thema's, terwijl vrouwelijke journalisten zich significant vaker concentreren op samenleving, lifestyle en milieu/natuur.

Lidmaatschappen

De overgrote meerderheid van de respondenten (96%) is lid van de AVBB / VVJ, wat erop wijst dat leden van de journalistenvereniging iets meer aan de enquête hebben meegewerkt dan niet-leden (in werkelijkheid is 84% van de beroepsjournalisten aangesloten bij de AVBB / VVJ). 12,2% is daarnaast nog lid van andere nationale of regionale beroepsverenigingen, (vooral BBS, JAM en de radio & televisiepers), en 6,4% is ook lid van een internationale vereniging (vnl. AIPS en IFJ). Journalisten sluiten zich aan bij beroepsverenigingen met het oog op de erkenning als beroepsjournalist en de persdocumenten (95%), maar ook voor de praktische voordelen (57%), de werking rond het sociaal statuut (cao, auteursrechten, zelfstandigen statuut, pensioen: 45%), de werking rond het intellectueel statuut (mediarecht, deontologie, persvrijheid: 40%) en voor het contact met collega's (9%).

Bijna driekwart van de journalisten is bovendien (actief of gewoon) lid van één of meerdere diverse organisaties. 46% is gesyndiceerd (exact evenveel als 20 jaar geleden), een klein derde is lid van een sportvereniging, ruim een vijfde van een culturele vereniging, 20% van een humanitaire vereniging, 14% van een milieu- of natuurvereniging en 12% zetelt in een advies- of schoolraad, of een buurtcomité. Nog een kwart is lid van diverse andere organisaties (o.a. jeugdvereniging, serviceclubs, gezinsbond, ...). Slechts een kleine minderheid is lid van een politieke partij (4,5%) of van een religieuze vereniging (4,1%).

Levensbeschouwelijke en politiek-ideologische opvattingen

Net als in andere landen beoordelen de beroepsjournalisten in Vlaanderen zichzelf als vrij progressief. Meer dan driekwart van de Vlaamse journalisten (77,3%) typeert zichzelf als eerder tot zeer progressief, 16% plaatst zichzelf in het centrum en slechts 7% vindt zichzelf eerder conservatief. In vergelijking met 20 jaar geleden betekent dit overigens een forse toename van het percentage dat zichzelf als ‘progressief tot zeer progressief’ ziet (toen ongeveer de helft), terwijl het percentage dat zichzelf in het centrum situeert is afgenomen (toen ruim een derde). Eveneens een constante, zowel voor Vlaanderen als in het buitenland, is dat journalisten zichzelf progressiever inschatten dan het medium waar ze voor werken: naar eigen zeggen vindt meer dan de helft (53%) zichzelf progressiever dan hun medium, terwijl 42% een ‘gelijkaardige’ positie inneemt als zijn of haar medium.

Gevraagd naar hun levensbeschouwing, noemt een kwart van de Vlaamse beroepsjournalisten zich ‘christelijk gelovig, maar niet katholiek’ en 12% is katholiek. Een grote groep omschrijft zichzelf als ongelovig (22%) of vrijzinnig (20%) of heeft ‘geen enkele’ levensbeschouwelijke opvatting (18%). Onder alle respondenten telden we amper drie protestanten en twee moslims.

Dat de journalistieke beroepsgroep ‘linkser’ is dan de gehele bevolking, blijkt ook uit de partijvoorkeur van de respondenten. Bij de federale verkiezingen in 1999 stemde maar liefst de helft (51%) van de journalisten voor Agalev en bijna een derde (32%) voor de SP. Net geen kwart van de journalisten gaf ook een stem aan de liberalen, terwijl de latere oppositiepartijen duidelijk minder journalisten achter zich kregen (CVP: 9%; Volksunie: 10%; Vlaams Blok: 2%). De kiesintentie voor de komende verkiezingen toont wel een grote verschuiving. Kijken we naar de partijvoorkeur van de journalisten op het moment van de survey (dec 02-jan 03), dan zien we dat vooral de groenen aan populariteit hebben ingeboet: nog 30% van de journalisten zou stemmen voor Agalev, maar 43% zou nu kiezen voor SP.A/Spirit. De VLD scoort met 22% iets lager dan in 1999 en het percentage CD&V-kiezers blijft status quo. Met 9% doet de N-VA het binnen de journalistieke wereld trouwens even goed als de christen-democraten. Het Vlaams Blok blijft vrijwel status quo. Op het moment van de survey overwoogen 25 respondenten om hun stem aan het Vlaams Blok te geven.

Figuur 2: Partijvoorkeur van de Vlaamse beroepsjournalisten in 1999 (kiesgedrag) en 2003 (kiesintentie) (in %)

